

ROMA DEVLETİNDE ULAŞTIRMA VE HABERLEŞME SİSTEMİ “CURSUS PUBLICUS”

Duygu ÖZER SARITAŞ*

Giriş

Bugün haberleşme ve ulaşım olanaklarının çeşitliliğini ve kolaylığını günlük yaşamın olağan ve sıradan bir parçası olarak kabul etmiş 21. yüzyıl insanının, antik çağ dünyasında haberleşme alanında yaşanan sıkıntıları algılayabilmesi güçtür. Antik dünya'nın bir parçası olarak Romalılar, içinde buldukları koşulların elverdiği ölçüde, haberleşme ve posta hizmetine yönelik çeşitli kolaylıklar bulmuşlardır. Zaten antik dünyada posta servisi bilinirken yönetim alanında oldukça güçlü ve yetenekli olan Romalıların bundan habersiz olduklarını bu yönde bir girişimde bulunmadıklarını ve bu girişimi iletmediklerini düşünmek de şaşılacak bir durum olurdu¹. Roma tarihinde, belirli kurallar çerçevesinde örgütlenmiş bir yapı içerisinde işleyen ve kendine özgü, devlet denetimi altında olan bir teşkilata sahip, ilk resmi “Roma haberleşme sistemi”nin Augustus tarafından kurulmuş olduğu kabul edilmekle birlikte, Cumhuriyet döneminden itibaren çeşitli haberleşme araçlarının kullanılmış ve posta teşkilatına ilişkin çeşitli girişimlerde bulunulmuş olduğu görülmektedir. Ancak Roma haberleşme sistemi hiçbir zaman bugünkü anlamında, en hızlı araçlarla ve en seri şekilde yapılabilen

* Öğretim Görevlisi, Anadolu Üniversitesi Hukuk Fakültesi, Roma Hukuku Anabilim Dalı

¹ A.M. Ramsay, “A Roman Postal Service Under The Republic”, *The Journal of Roman Studies*, Vol. 10: 79-86, (1920), s. 80.

bir kamu hizmeti niteliğinde, herkesin eşit olarak yararlandığı, haberleşme ve posta sistemine dönüşen olanaklar bütünlüğünde teşkilatlanmamıştır. Roma devleti için ulaştırma ve haberleşme, teknik, ekonomik ve siyasi bir meseledir. Roma'nın haberleşmeye olan ilk ihtiyacı ülke dışındaki eyalet valilerinin, savaş alanında görevli olan komutanların veya Roma'dan uzakta çeşitli görevler üstlenen devlet yetkililerinin büyük önem arz eden çeşitli türdeki mesajlarının senatus'a yollanması gerekliliği nedeniyle ortaya çıkmıştır. Atanan devlet yetkililerinin görev yerlerine nasıl ulaşacağı, eyaletlerden sağlanan hububatın Roma'daki tüketicilere veya Roma sınırları içindeki lejyonlara nasıl ulaştırılacağı, yöneticilerin binlerce mil uzaktaki askeri tehditlere veya aksayan idari yönetime ilişkin bilgileri hangi yollarla ve ne hızda öğreneceği gibi konular devletin varlığı ve devamı için her zaman önemli meseleler olmuştur.

I. İdari Örgütlenmesi ve İşleyişi

1. Genel Olarak

Gümüş Çağ'ı Latin edebiyatının önemli bir yazarı olan Suetonius'a kadar, Klasik Latin edebiyatında, devlet yetkilileri tarafından kullanılan örgütlenmiş resmi bir posta hizmetinden bahsedilmemiştir². Cumhuriyet Dönemi Latin edebiyatının bu yöndeki suskunluğu bu tür bir örgütlenmenin olmadığını tek başına kanıtlamak için yeterli bir delil olmamakla beraber gerek Suetonius'un eserinin³ Augustus'a ayrılmış kısmında (Suet. Aug.

² Klasik Lâtin edebiyatı, başlangıç (M.Ö. 240–80), Cicero (M.Ö. 80–40), Augustus (M.Ö. 40-M.S. 17) ve İmparatorluk veya Gümüş çağı (M. S. 17–130) olmak üzere dört çağa ayrılmaktadır. Cicero ve Augustus çağının birlikte oluşturduğu çağ, Latin Edebiyatının Altın Çağı olarak adlandırılmaktadır. Müzehher Erim, *Lâtin Edebiyatı*. (İstanbul: Remzi Kitabevi, 1987) s. 23'deki sınıflandırma esas alınmıştır.

³ Söz konusu eser; Gaius Suetonius Tranquillus'un, Julius Caesar'dan Domitianus'a kadar Caesar'ların –imparatorların- biyografilerini içeren *De Vita Caesarum* (Caesar'ların Yaşamı

49.3), Augustus'un, imparatorluk postasının kuruluşuna ilişkin çalışmalarının Roma idari tarihindeki bir yenilik olarak nitelendirilmesi gerekse Cicero'nun yazışmalarının içeriğinden elde edilen bazı bilgiler göz önünde bulundurulacak olursa Cumhuriyet Dönemi Roması'nda devlet yetkilileri tarafından kullanılan örgütlenmiş resmi bir posta hizmetinin olmadığı sonucu çıkartılabilir⁴.

Roma haberleşme sistemi, dördüncü yüzyıldan önceki antik kaynaklarda “*cursus publicus*” olarak adlandırılmamıştır⁵. Dördüncü yüzyıldan itibaren kullanılan “*cursus publicus*” teriminin daha önceki dönemlerde devlet tarafından kullanılan haberleşme olanaklarını, özellikle Augustus'un örgütlediği resmi devlet haberleşme sistemini de kapsayacak şekilde kullanılmasında bir sakınca yoktur⁶. Ayrıca daha az yaygın olmakla beraber özellikle, devlet yapısını esaslı bir şekilde değiştirerek ve imparatorluğun ekonomik ve askerî açıdan bir süre daha dengede kalmasını sağlayan Diocletianus'un reformlarından önceki bir dönemde *cursus publicus* yerine *cursus vehicularis* teriminin de zaman zaman kullanıldığı görülmüştür⁷.

Hakkında) adlı eseridir. Suetonius, “Octavius Caesar Augustus” *Lives of the Twelve Caesars*, translated by H.M. Bird (Ware, Hertfordshire: Wordsworth Classics of World Literature, 1997). s. 57–125.

⁴ Ramsay (1920), *Op.cit.*, s. 79.

⁵ Von Otto Hirschfeld. *Die kaiserlichen Verwaltungsbeamten bis auf Diocletian*, (Nachdr. 1963) ve E.J. Holmberg, *Zur Geschichte des Cursus Publicus*, (Uppsala dissertation 1933); ve H.-G. Pflaum, *Essai sur le Cursus Publicus dans le Haut-Empire Romain*, (Paris: Mém. de l'Acad. des Inscr. et Belles Lettres XIV. 1; 1940) ve Werner, Eck. *Die Staatliche Organisation Italiens in Der Hohen Kaiserzeit* (München. C. H. Beck'sche Verlagsbuchandlung. 1979)'dan aktaran Anne Kolb, “Transport And Communication in The Roman State”, *Travel and Geography in the Roman Empire*, Ed.: Colin Adams and Ray Laurence (USA:Routledge, 200), 95–106. s. 95.

⁶ Kolb, *Op.cit.*, s. 95.

⁷ Örneğin, Aurelius Arcadius Charisius *de muneribus civilibus* (Vatandaşların kamu görevleri) üzerine adlı çalışmasından alınan bölümde *Cursus publicus* yerine *cursus vehicularis* terimi kullanılmıştır. Bkz. D. 50.4.18.4 de mun. civil. “Cursus vehicularis sollicitudo, item

Cursus publicus, günümüz posta sisteminde olduğu gibi, herkesçe kullanılan ve mesajların sürekli ve düzenli değişimini sağlamaya yönelik bir teslimat servisi olmamasına ve modern posta sisteminden örgütsel ve işlevsel açıdan oldukça farklı olmasına rağmen, posta veya hükümet postası olarak tanımlanmakta ve yanlış anlaşılmaktadır. Merkezi yönetimin gereği olarak kurulan *cursus publicus* sadece devlet yönetimine ilişkin haber alışverişini sağlamak üzere devlet görevlileri tarafından kullanılan bir hizmet ağıdır. Bu nedenle bu haberleşme sisteminden özel kişiler yararlanamazlar. Roma'ya özgü bir çeşit alt yapı hizmeti veren bu kurum, her en kadar birim ve fonksiyonları ile bir kurumun niteliklerini taşısa ve kamusal bir ağ içerisinde işlese de, sınırlı sayıda kişi tarafından kullanılması, düzenli ve programlı işlememesi açısından günümüz postasından ayrılmaktadır⁸.

Roma haberleşme sistemi”ni büyük ölçüde “Pers posta sistemi”ni örnek alarak düzenleyen Augustus’un imparatorluğu sırasında kullanılan iki haberleşme sistemine ilişkin bilgiyi Suetonius’a ait aşağıdaki metinde buluruz:

Suet. Aug. 49,3 “Augustus eyaletlere ilişkin haberleri, çabuk ve düzenli öğrenebilmek için ilk önce askeri yollar boyunca belirli noktalarda genç adamlar (*juvenus*) ve daha sonraları ise *post chaise* denen yolcu ve posta taşımacılığında kullanılan, kapalı dört tekerlekli binek arabaları kullanmıştır. Daha sonraki düzenlemeler sistemi daha kullanışlı hale getirmiştir. Çünkü aynı kişi kurye olarak ulaştırması gereken postayı götürüyor hem de gerekli

angariorum praebitio personale munus est”. Ve aynı şekilde bkz., D. 50.4.1.1 Hermogenianus 1 epit. “Patrimonii sunt munera rei vehicularis, item navicularis: decemprimatus: ab istis enim periculo ipsorum exactiones sollemnium celebrantur.”

⁸ Eck (1979) ve Pascal Stoffel. *Über die Staatspost, die Ochsenespanne und die requirierten Ochsenespanne* (Bern 1994) ’dan aktaran Kolb, *Op. cit.*, s. 95.

olduğu takdirde kişisel bilgiler verebilen bir haberci işlevini yerine getiriyordu”⁹.

Roma Haberleşme sistemin ilk şeklinde, “Pers posta sistemi”nde olduğu gibi, genellikle atla bir günde kat edilebilecek belli aralıklardaki mesafeler arasında görevlendirilen biniciler mesajları elden ele iletilerek en kısa sürede teslim etmeye çalışırlardı. Augustus’un önemli mesajların iletilmesine öncelik veren bu ilk düzenlemesi, bir mesajı bir noktadan diğer bir noktaya taşıma esasına dayalı kendi içerisinde belli kurallara, prensiplere uyan ve sistematığı olan bir “haberci sistemi”ne dönüşmeden önce “kurye sistemi”nden daha fazlası değildir¹⁰. Genç adamlar (*juvenus*)¹¹ arasından seçilen mesaj taşımakla görevlendirilmiş binici kuryeler, askeri yollar (*viae militares*) boyunca konumlandırılmış çeşitli ara istasyonlar arasında bir istasyondan diğerine mesaj taşıma esasına dayanan ‘haberci değişim sistemi’nin en önemli parçasıydılar. Bu sistemin başlıca kusuru, mesajın elden ele geçirilerek ulaştırılması sonucu değişimin yeterince hızlı olmamasıydı. Bu nedenle sistem, zaman kaybını en aza indirmek için haberci değişimi olmaksızın mesajların iletiildiği bir şekilde; istasyon noktasında aracın değiştirilmesini içerecek şekilde değiştirilmiş ve aynı ulaşım ayrıldığı noktadan doğruca istikametine doğru (mesajın iletileceği yere) yol kat ettiği bir sistemine çevrilmiştir. ‘Haberci değişim sistemi’nden tüm yolculuk boyunca mesajların tek bir mesajcı aracılığıyla iletiildiği “taşıt

⁹ Krallığın işleyişine yönelik önemli mesajları iletme üzere dikkat çekici bir şekilde iyi işleyen ve İskender’in ölümünden sonra, birbiri ardına görev yapan birinci kuşak askeri ve siyasi liderler olan Diadochi’ler (halefler, ardıllar) zamanında da kullanılmaya devam etmiş olan Pers posta sistemi ilişkin olarak Herodotos (Hdt. 8, 98) ve Xenophon’un (Cyropaedia 8, 6, 17) yazdıklarından çeşitli bilgiler edinilebilir.

¹⁰ Kolb, *Op.cit.*, s. 96; Ramsay (1920), *Op.cit.*, s. 85.

¹¹ Adolf Berger, “Juvenes”, *Encyclopedic Dictionary of Roman Law*. (Union, N.J. : Lawbook Exchange 2004). Senatör ve *equites* ailelerinin 14 yaş üstü (özellikle 17 ve 35 yaş arası) çocuklarının eğitimsel ve spor eğitimi amacıyla için oluşturulmuş bir tür gençlik örgütüdür. İmparatorlukta yaygın olan bu organizasyon daha sonra *collegia* olarak kabul edilmiştir

değişim sistemi” ne dönüşüm süreci Augustus döneminde tamamlanmış ve yürüklükte kaldığı daha sonraki dönemlerde de resmi posta hizmetinin yaptığından daha fazlasını yapmıştır. Araçlar -yük hayvanları, sandallar veya en önemlisi posta arabaları- habercileri veya yanlarında sınırlı miktarda taşıyabildikleri bagaj ve yük olan diğer insanları taşımıştır¹². Haberci değişim sistemi'nin bir diğer unsuru da kuryelerin mesajın içeriği hakkında şahsi bilgisinin olmaması ve kuryenin sık sık değişmesi sonucu yolculuk sürecinde olaylara ve koşullara ilişkin gözlemlerini aktarabilmesi amacıyla sorgulanamamasıydı. Taşıt değişim sistemi, söz konusu kusurları ortadan kaldırmakla kalmamış ayrıca mesajın güvenli ve daha hızlı bir şekilde iletilmesini de sağlamıştır. Böylece *cursus publicus* sistemi içerisinde mesajcı olarak görevli olan kişiler hem Roma devlet postasını yerine ulaştırıyorlar, hem de mesajın vardığı yerin durumuna ilişkin bilgileri içeren haberleri taşıyorlardı. Augustus tüm ülke genelinde en uç noktalara kadar ulaşan haberleşme kanallarını kurmak, açık tutmak ve her türlü gelişmeden, değişmeden, iktidarını devam ettirebilmek için haberdar olma istemi sonucu sistem aynı zamanda bir nevi istihbarat servisi gibi de çalışmıştır¹³.

2. İşleyişi

Kuruluşu ilk imparatorluk dönemine (*principatus* dönemi) rastlayan ve kısaca insanların, malların, haberlerin ulaşmasını sağlamaya yönelik hizmet işinin ve araçların örgütlenmesi olarak tarif edebileceğimiz *cursus publicus*'un düzenleniş ve işleyiş şekli gerek *principatus* gerekse *dominatus*

¹² Kolb, *Op.cit.*, s. 96.

¹³ A. M. Ramsay. “The Speed Of The Roman Imperial Post,” *The Journal of Roman Studies*, Vol. 15: 60–74, (1925), s. 62.

(son imparatorluk dönemi) döneminde, aynı temel prensipler çerçevesinde işlemiş ve gelişmiştir¹⁴.

İtalya ve eyaletler olmak üzere Roma dünyasının tüm bölgelerinde kullanılmış olan *cursus publicus* daha çok eyaletlerde gelişmiştir. Bu nedenle Roma haberleşme sisteminin en son hali olan “taşıt değişim sistemi” esasına dayanan işleyiş şekline ilişkin en ayrıntılı bilgiyi Tiberius’un hükümdarlığının başlangıcında Üçüncü Kral Amyntas’ın M.Ö. 25 yılında ölmesi üzerine Augustus tarafından Roma eyaleti olarak imparatorluğa bağlanan Galatia’dan yayınlanmış bir eyalet edictumundan ediniriz. Galatia Eyalet valisi Sextus Sotidius Strabo Libuscidianus, Augustus ve Tiberius’dan alınan talimatlara (*mandata*) edictumunda yer vermiştir. *Cursus publicus*’un nasıl işlediğine ilişkin ayrıntılı ve tam bilgiler veren edictum metni ilk defa Grekçe ve Latince olmak üzere 1976 da yayınlanmıştır¹⁵.

2.1. Sistemin İşleyişini Sağlayan Temel Alt Yapısı

¹⁴ Kolb, *Op.cit.*, s. 95.; Berger, “Cursus Publicus”.

¹⁵ Kolb, *Op.Cit.*, s. 96; Galatia Eyalet valisi Sextus Sotidius Strabo Libuscidianus edictumu için ayrıntılı bilgi için bkz. S. Mitchell, ‘Requisitioned transport in the Roman Empire: a new inscription from Pisidia’, *The Journal of Roman Studies*. 66 (1976); Ziya Umur. *Roma Hukuku*. (İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları, 1979), s. 70; Halil Demircioğlu, “Roma Devletinin Eyalet (*provincia*) Sistemi Hakkında,” *AÜDTCF Tarih Araştırmaları Dergisi*, cilt no V. Sayı no: 8–9, 1967, s. 443; İtalya’da Roma-İtalya konfederasyonu adı altında siyasi bir birlik oluşturan Roma devleti, M.Ö. 2. yüzyıldan sonra İtalya yarımadası dışındaki fetihler sonucu ele geçirdiği yerlerdeki egemenlik alanını, genel olarak yarımada uyguladığı bir sistem olan *civitas* örgütü ve federatif yapı içinde düzenlemek yerine eyalet (*provincia*) idaresi adı altında yeni bir sistem oluşturarak düzenlemiştir. Demircioğlu (*provincia*), *Op.Cit.*, s. 445; Eyalet valileri görevlerine başladıkları zaman bir beyanname yayınlayarak (*edictum provinciale*), görev süreleri içinde dayanacakları prensipleri ilan ederlerdi. Belgin Erdoğmuş. *Roma Hukuku*. İstanbul: Filiz Kitabevi, 1992, s. 69; İmparator, proconsul’luk imperium’a dayanarak, imparatorluk memurlarına ve eyalet valilerine idari işlere yönelik çeşitli talimatlar gönderirlerdi. İmparator emirnamelerinin (*constitutiones*), talimatlardan oluşan kısmına *mandata* denir.

M.S. 4. yüzyılın ikinci yarısında ulaşım kadar taşımacılık hizmeti olarak da uzun zamandır en gelişmiş haliyle kullanımda olan *cursus publicus*'un işleyişini sağlamaya yönelik bazı fiziki unsurlar ve kurumsal düzenlemeler zorunludur¹⁶.

2.1.1. Karayolları

Cursus publicus'un olmazsa olmaz olan başlıca fiziki unsuru, ulaştırma ve haberleşme olanaklarını arttıran “Roma yolları”dır. Roma yolları (*viae*), kamu yolları (*viae publicae*) ve özel yollar (*viae privatae*) olmak üzere ikiye ayrılır. *Viae privatae*, özel kişilerin veya belli bir komşu grubu tarafından belirsiz sınırlar içinde kullanıma açık olan yollardır. Halka açık olan yollara ise kamu yolları (*viae publicae*) denir. Kamu yollarının yapımı consuller veya praetorlar tarafından emredildiği için aynı zamanda *viae consulares* veya *viae praetoriae* olarak adlandırılırlar. Cumhuriyet dönemi çoğu kanunu kamu yollarının yapımı ve bakımına ilişkindir. Kamu yollarının yapım işi yüksek magistraların elindedir. İdaresi ve denetimi için *aediles*'ler atanmıştır. Cumhuriyet döneminde yol projelerinin sorumluluğu ve sözleşme ihale etme yetkisi olan magistralar censorler, consuller veya eyalet valileridir. Yol yapım işini sözleşme ile yüklenen kişiler hazineden, imparatorlardan, yerel yetkililerden veya eyalet valilerinden aldıkları para ile bu işleri yapmışlardır. Yolların bakımı kapsamındaki, yeniden kaplanması, asfalt veya taş ile döşenmesi, düzeltilmesi ve temizlenmesi işleri yolların bakımından sorumlu olan aedilsilerin göreviydi. Ana yolların bakımı her zaman için sorun olmuştur ve bu nedenle çoğu yollara bu amaçla özel curatorler atanmıştır. M.Ö. 23 yılında ana kamu yollarının (*viae publicae*, *viae praetoriae*, *viae consulares*) idaresinden sorumlu yetkililerden oluşan

¹⁶ Lionel Casson, **Antik Çağda Seyahat**. Çeviren: Nalan Özsoy (İstanbul: MB Yayınevi, Birinci Basım 2008), s. 166.

curatores viarum oluşturulmuştur. *Curatores*lerin sorumluluğunda olmayan eyalet yollarından eyalet valileri ile yerel yetkililer birlikte sorumlu tutulmuştur. İmparatorluk döneminde taşınmazların sınırdaş sahipleri genellikle arazilerinden geçen yolların bakımından sorumlu tutulmuşlardır. Kamu yollarına anıt dikilmesi yasaktır. Halk tarafından kullanılan kamu yolları *interdictum* himayesi altındadır¹⁷.

Cursus publicus, başlangıçta sadece savunma, sınırları koruma, güvenlik ihtiyaçları sonucu oluşturulan askeri nitelikteki yol ağının, zamanla bazı kural ve kurumlarla desteklenmesiyle, yolların doğal ve olağan bir tamamlayıcısı ortaya çıkmıştır ve yolları daha kullanışlı hale getirmiştir. Her geçen gün genişleyen sınırların korunabilmesi ve bu sınırlar arasındaki bölgeleri hâkimiyeti altında tutabilmesinde, imparatorluğu bir uçtan diğerine bağlayan Roma yollarının, posta istasyonları ve ulaklardan oluşan haberleşme sisteminin önemi yadsınmaz. Roma yarım ada dışına çıkarak Akdeniz’de yayılmaya başladığı M.Ö. 3. yüzyıldan itibaren ele geçirdiği topraklardaki egemenliğini devam ettirmek ve yeni topraklar kazanabilmek amacıyla ordusunu geçirebileceği yolların yapımına ağırlık vermiştir¹⁸. Roma devleti M.Ö. 2. yüzyılın sonunda yönettiği toprakları birbirine bağlayan geniş bir yol ağı kurmakla yetinmemiş yolların bakımını,

¹⁷ Adolf Berger. “Viae”; Lesley Adkins and Roy A. Adkins. *Handbook to Life in Ancient Rome* (New York: Oxford University Press, 1994), s. 172.

¹⁸ Korkmaz Alemdar. *Türkiye’de Çağdaş Haberleşmenin Tarihsel Kökenleri*. (Ankara: A.İ.T.İ.A. gazetecilik ve Halkla İlişkiler Yüksek Okulu Basımevi, 1981), s. 23; Roma tarihte kurulan diğer imparatorluklar gibi fetihle kurulmuştur. Tiber’in kıyısında küçük bir şehir devleti iken zamanla sınırlarını savaşlarla ve askerî zorlamalarla genişletmiş, çevresindeki insan topluluklarını hâkimiyeti altına alarak “Roma şehir devleti” merkezinde örgütlenmiş birleşik bir ulus haline gelmiştir. Roma, egemenliğinin meşruluğunu, hukuka ve bünyesinde topladığı topluluklara sunduğu barışa ve güvenliğe dayandırmaya çalışsa da bünyesindeki toplulukları esasen bir arada tutan zorlama unsuru ortadan kalktığında bütünlük bozulacaktır. Bu nedenle her devlet gibi Roma da varlığını devam ettirebilmek için askerî örgütlenmesine büyük bir önem vermiştir. Roma devletinin yayılmacı politikası, gelişmiş karayolu ulaşım sistemi kurmaya iten başlıca etkenlerden biri olmuştur.

güvenliğini ve kullananlara yolculuk ve taşımacılık için gereken olanakları da sağladığı birinci sınıf bir yol ağına sahip olmuştur¹⁹.

Cumhuriyet dönemi Roma posta servisine ait ilk çekirdek gelişme muhtemelen Sicilya ile Roma arasındaki Rhegium'dan Capua'ya kadar olan yol üzerinde gerçekleşmiştir. Cumhuriyet dönemi Roma'sının hububat kaynağı olan Sicilya eyaletine (bu dönemde henüz Mısır'ın Roma hâkimiyeti altında olmadığını da akılda tutarak) uzanan bu yol, Romanın günlük yaşamı için ve eyaletin askeri güvenliği için önemlidir. Köle ayaklanmalarının sürdüğü yıllarda bu bölgede kalmak zorunda kalan çoğu consul ordusunun posta ihtiyaçlarının karşılanma zorunluluğu göz önünde bulundurulduğunda söz konusu yollar üzerinde başka bir yerde örneğine rastlanmayan, at ve araç değişimine hizmet eden ara istasyonlardan oluşan bir haberleşme sistemin olma ihtimali yüksektir. Devletin sınırlı sayıdaki eyaletini birbirine ve merkez Roma'ya bağlayan, yönetsel, askeri, ticari ilişkilerin sürdürüldüğü güzergâhların önemlileri arasında haberleşme, askerî harekât ve ekonomisini ayakta tutacak kaynaklara ulaşımını sağlayarak, egemenliği altındaki toplulukların ihtiyaçlarını karşılamak için askeri ve devlet idaresine yönelik düzenli işleyen bir hizmet ağına sahip olma amacıyla tasarlanan, bu yol boyunca sık sık Sicilya valileri Romalı magistralar tarafından atlı askerler veya kişisel hizmetkârlar veya köleler mesajcı olarak gönderilmiştir²⁰.

¹⁹ Casson, *Op.cit.*, s. 146-7.

²⁰ Ramsay, *Op.cit.*, s. 80-5; Cumhuriyet dönemi Roması'ndaki haberleşme sisteme ilişkin tüm bilgiler Yunan kültürüne aşina ve dönemin idari yapısındaki kusurlara ilişkin gerekli tedbirleri alamaya istekli olan "Gracchus kardeşler"i işaret etmektedir. Gracchus'ların programlarının bir parçası yol yapım işidir. Özellikle Gaius, tribün olduğu dönemde Güney İtalya'daki toprak yolların yapımına ve onarımına büyük önem vermiş, kilometre taşları (milestone) yerleştirmiş ve atların daha rahat yol alması için yola büyük blok taşlar döşetmiştir. Güney Capua'daki Publius Popilius Laenas tarafından yapımına başlanan (M.Ö. 132) Via Popilia dan çok önce dahi Capua-Rhegium arasında postacılar haber getirip götürmektedirler. Sicilya'nın Roma eyaleti statüsü kazanmasından çok önce Via Appia devlet yetkililerinin ve halkın, Capua yolunu takip ederek Sicilya'ya ulaşımını sağlayan bir yol olmuştur.

2.1.2. İstasyonlar

Cursus publicus sistemindeki ana yol ağı boyunca, düzenli aralıklarla dinlenme ve aktarım istasyonları ve bir dizi askeri birliklerin mevzilendiği müstahkem mevkiiler kurulmuştur. Mansiones (mansio), çoğunluğu askeri nitelikteki olan habercilere, dinlenmiş atlar, katırlar, eşekler ve öküzler sağlamak ve devlet yetkililerin yiyecek ve banyo ihtiyaçlarını karşılayabildikleri konaklama hizmeti veren hanlardır. Her 32 veya 48 km. (30 mil yani ortalama bir günlük yolculuk mesafesinde) bir mansio'ya rastlanabilirdi. Mancepsler veya iş adamlarınca işletilen bu *mansionesler* konaklama ve yiyeceğin yanı sıra hayvanlar için yem, atlar içinse nalbant ve bakım sağlardı. *Mansiones* ile *stationese* göre daha basit olan, “değişim yerleri” olarak da tanımlanan *mutiones* (*mutatio*) ise yolculuk edenlerin asgari düzeydeki ihtiyaçlarından olan bir gecelik konaklama, biraz yiyecek ihtiyaçlarını karşılayıp, hayvanlarını (at, katır değişim noktası) veya araçlarını değiştirebildikleri yerlerdi. *Stationes* (*statio*) denetim noktalarıydı. Bu noktalarda askerler veya yol polisleri yol eşkıyalarına karşı yolculuk edenleri korurlardı. *Stationes* zamanla değişim istasyonu anlamında kullanılmaya başlanmıştır²¹.

2.1.3. Taşıma Araçları

Önemli merkezleri birbirine bağlayan ana yollar, eşyaların iki ve dört tekerlekli yük arabaları veya yaygın olarak kullanılan eşek ve katırlarla taşınmasına uygundur. Ana yolların dışında yük hayvanları ve hamallar

²¹ Adkins and Adkins, *Op.cit.*, s. 184, Casson, *Op.cit.*, s. 166.

kullanılırken, dağlık veya sık ormanlık alanlarda sadece hamallar tercih edilirdi²².

2.1.3.1. Hayvanlar

Antik dünyada kara taşımacılığında iki ana kategorisi vardı; yük havyaları (yük taşıyanlar) ve koşum hayvanları (yük çekenler) olmak üzere. Latinler ise hayvanları bu şekilde ayırmak yerine her ikisine birden *iumenta* demişlerdir²³. Grekler yük hayvanlarını *skeuphora* (skefora) koşum hayvanlarını *zeuge* (zevge okunuşu) veya *hupozugia* (hipozigya) olarak adlandırmışlar, ancak sonraki dönmlerde *zeuge* veya *hupozugia* her iki hayvan kategorisi için de kullanılır olmuştur²⁴. İki ve dört tekerlekli Roma ulaşım araçlarında sürücü (*mulio*) ve hayvanların hızını ayarlayabilmek için dizginleri kontrol eden bir görevli (*cursor*) bulunurdu²⁵. M.Ö. 316'da hayvanları süren kişinin kalın sopa kullanarak hayvanları dövmesini yasaklamış, sadece kırbaç kullanmasına izin verilmiştir (C. Th 8.5.2)²⁶.

2.1.3.2. Taşıtlar

²² Casson, *Op.cit.*, s. 160.

²³ Caes. BGall.5. 1; BCiv. 1.40; Aul Hirt, 8.10; (Caes) BAfr, 9; Sall. lug 75,3; 91,2; Liv. 26.6.10; 36.14.10;42.11.7; Tac. Ann 1.70; 15.15; Front. Strat 2.4.6; 3.2.8; White (1984)'dan aktaran Jonathan P. Roth, *The Logistics of the Roman Army at War 264 B.C.-A.D. 235.* (Leiden, Netherlands: Brill Academic Publishers 1999), s. 202.

²⁴ Poly. 6.49.7.11;10.10.13; Onas. Strat 6,6; Jos BJ 3.90, 5.45; Dio Cass 37.3.4; 49.30.1; App. Mith 10.69; BCiv. 1.14.109; Hammond (1980) 256-7'dan aktaran Roth, *Op.cit.*, s. 202.

²⁵ Casson, *Op.cit.*, s. 161.

²⁶ Kolb, *Op.cit.*, s. 101.

Latince de insan veya ağır yük taşıyan ulaşım araçları *vehicula* olarak adlandırılır. (Liv. 42, 65,3). Romalılar çeşitli türlerde tekerlekli taşıtlar kullanmışlardır²⁷. Roma yollarında yolculuk eden biri yol üzerinde sıklıkla, bir çift öküzün çektiği, yavaş, hantal ve gıcırtilı iki tekerlekli bir taşıt olan ve genellikle çiftçi veya iş arabası olarak kullanılan *plaustrum*'umla karşılaşır. Zenginlerin, özellikle imparatorluğun önemli ve ayrıcalıklı kadınlarının kullandığı, katırlar tarafından çekilen ağır, iki tekerlekli, süslemeli sütunlarla desteklenen gösterişli bir çatıya ve canlı renklerle süslü pahalı kumaşlardan perdelerle sahip olan lüks taşıt *Carpentum*'a veya imparatorların veya yöneticilerin tercihi büyük ve konforlu iki tekerlekli bir taşıt olan *essedum*'a ise daha az rastlanırdı²⁸.

2.1.4. Haberciler

Mesajlar, günümüzdeki postacıların işlevini gören "haberciler tarafından alıcısına iletilirdi. Roma imparatorluğunda haberciyi tanımlamak için yaygın olarak kullanılan çeşitli terimler mesaj taşıyan basit bir kuryeden, devletlerarası bir elçiye kadar her sınıftan haberciyi kapsamaktaydı. Eyalet valileri ve komutanlar, askeri personeli (özellikle *lictors* ve *statores*'leri) mesajlarını Roma'ya iletmek amacıyla kullanmışlardır²⁹. Valilerin emrinde olan *statores*'lerin, ihtiyaç olduğunda mesaj taşıyıcıları olarak kullanmak olağan bir haberleşme usulüydü ve bu onların görevlerinin bir parçası olarak

²⁷ Roth, *Op.cit.*, s. 208.

²⁸ Roth, *Op.cit.*, s. 208; Casson, *Op.cit.*, s. 161.

²⁹ Ramsay (1920), *Op.cit.*, s. 80; Örneğin M.Ö. 207 yılında consul Claudius, Roma ve Kartaca arasındaki ikinci pön savaşının kilit muharebesi olan Metaurus savaşından önce Hasdrubal'a karşı planladığı saldırı planını, senatus'a mesajcıları aracılığıyla iletmıştır (Liv. 27,43).

görülyordu. Uzak mesafeler arasında mesaj taşımak için görevlendirilmiş *statores*'lerin mevcut koşullar içerisinde en iyi ulaşım olanaklarını (valilere sağlanan) talep ettikleri takdirde valiler bu talepleri karşılamakla yükümlüdür.³⁰ Eyalet valilerinin önemli mesajlarını taşıyan *lictor*'larının arasında seçtiği kuryeler veya günümüzdeki karşılığı emir eri olarak çevrilebilecek *statores*³¹ denen küçük rütbeli askerler zaman zaman şahsi mektupları da getirip götürmüşlerdir.³²

³⁰ *Ibid.*, s. 79;

³¹ Berger, “*statores*”; Türkçeye emir eri olarak da çevrilebilecek olan *stator*, üst rütbeli birinin çeşitli görevlerini yerine getirmekle görevlendirilmiş askerdir. Cumhuriyet döneminde önemli eyalet memurlarının hizmetkârları sınıfında yer almışlardır. İmparatorluk döneminde ise askeri servisindeki (ordusundaki) alt dereceli askerleridir (*statores Augusti*) veya yüksek rütbeli görevlilerdir (eyalet valileri). Polis fonksiyonu görürler ve özel kişileri tutuklama yetkileri vardır. Kısmen *vigiles*'in varisidirler. Charles Anthon. *A Manual Of Roman Antiquities* (Harper & Brothers, 1851) s. 124; Eyaletlerdeki Roma magistralarına eşlik eden hizmetkârlarına *statores* denirdi. Magistranın yanında ayakta durduklarından dolayı bu ismi almışlardır. Magistralar emirlerini *statores*'leri aracılığıyla iletmışlerdir. Başlıca görevleri mektup ve mesaj taşımaktır (Cic., Ep. Ad. Fam. 2.17.19; 10, 21) Alexander Severus eyaletlerde *statores* kullanılmasını ve onların yaptığı işin askerler tarafından yapılmasını yasaklamıştır. (D.4.6.10; Lamprid, *Alex. Sev.*, 52,4).

³² Ramsay, *Op.cit.*, s. 79; John Nicholson, “The Delivery and Confidentiality of Cicero's Letters”, *The Classical Journal*, Vol. 90, No. 1:33-63, (Oct. - Nov., 1994), s. 33-4; Ünlü bir hatip ve devlet adamı olan Marcus Tullius Cicero, Roma'yı adım adım imparatorluğa dönüştürecek olan gelişmelerin yaşandığı bir döneme tanık olmuştur (M.Ö 81-M.Ö. 43). Kartaca'ya karşı kazanılan zafer ve Doğu'daki fetihler, M.Ö. 2. yüzyılın son dönemindeki hızlı büyüme, artan köle iş gücü, yeni eyaletlerle birlikte artan sömürü olanakları ve sosyal sınıflar arasındaki dengesizlikler Cumhuriyet döneminin son yıllarına damgasını vuran gelişmelerdir. Roma, tarihinin en karışık en hareketli olan Cicero döneminde bir yandan dış düşmanlarla uğraşırken içte, parti çekişmeleri sonucu ortaya çıkan iç savaşlar sürmektedir. Dönemin bu hassas koşullarının yarattığı gereksinim oldukça gelişmiş düzenli haberleşme araçlarının kullanılmasını zorunlu kılmıştır. Bu nedenle Cicero'nun mektupları Cumhuriyet dönemi Roma haberleşmesine ilişkin iyi bir bilgi kaynağı olması açısından dikkate değerdir. Epir (Epirus)'daki Cicero'nun hayatı boyunca arkadaşı olarak kalan Titus Pomponius Atticus'a gönderdiği mektupları kapsayan on altı kitaptan oluşan Atticus'a Mektuplar (*Epistulae ad Atticum*), Galya'daki küçük erkek kardeşi olan Quintus Tullius Cicero'ya gönderdiği mektuplar, Makedonya'daki Marcus Brutus'a gönderdiği mektuplar (*Epistulae ad Brutum*), Kilikya'daki görevi sırasında Marcus Caelius Rufus ile olan yazışmaları Cicero'nun, hem uzak mesafeler arasında çok zorluk çekmeden düzenli bir şekilde yazışmayı becermiş olduğunu göstermesi açısından önemlidir hem de bu mektuplarda postasını kiminle gönderdiğine veya kendisine bir mektubun ne kadar sürede ulaştığına ilişkin sık sık ayrıntılı açıklamalarda bulunmuştur. Örneğin, Cicero, Kilikya valisi olduğu sıralarda Syria (Suriye) *proquaestor*'u olan Sallustius'a “Emir erin (*stator*) senden bana iki mektup getirdi” diye yazmıştır (*ad. Fam.* 2, 17). Ve yine aynı dönemde kendi *quaestor* 'una “sana mesajlarımı, emir

Gaius Julius Caesar ile Gnaeus Pompeius Magnus'un önderliğindeki senatus arasındaki iç savaşta taraflar önemli haberleri hızlıca iletmek için atlı mesajcılar kullanmışlardır³³. Caesar'ın donanması ile kazandığı Messana'daki Pharsalus zaferinin haberi belli aralıklarla nöbetleşe giden atlılar aracılığıyla ulaştırılmıştır³⁴. Cn. Pompeius, Caesar'ın yaklaştığı haberini zamanında alabilmek için İspanya'da ülke genelinde haberciler yerleştirmiştir³⁵.

Atlı askerlerin gönderilmediği zamanlarda magistraların hizmetkârları veya köleleri mesaj taşımak için kullanıldığından dolayı Cumhuriyet döneminin ilk zamanlarında bu görev aşağı hizmetler olarak nitelendirilmiştir. Mesaj taşıma işine, haysiyet kırıcı ve şerefsiz bir görev gözüyle bakılmasında İkinci Pön savaşı sırasında, İtalya'yı işgal eden Hannibal'e katılan çeşitli İtalyan topluluklarının (daha önce Roma ordusunda askerlik hizmeti dahi yapabilen) Roma tarafından haberci veya magistralara yolculuk sırasında eşlik eden hizmetkâr (uşak) olarak kullanılmalarının etkisi olmuş olabilir. Gellius'a (Gell.10.3.19) ve Strabo'ya (Strabo. 5.4.13) göre bu şekilde cezalandırılan dolayısıyla küçük düşürülen halklar; Leucani, Brettii, Picentia halklarıdır (bu

erim (*stator*) ve *lictor*larımla göndermenin uygun olduğunu düşündüm" diye yazmıştır (*ad. Fam.* 2, 19). Ayrıca Sallustius'un Tarsus'da bulunan Cicero'ya yazdığı mektuplar ise özellikle askeri açıdan riskli bölgelerdeki haber ağının asker haberciler aracılığıyla iyi çalıştığına ilişkin kanı olması açısından dikkat çekicidir. Part tehdidi ile karşı karşıya kalan önemli bir sınır eyaleti olan Syria (Suriye) ve bu yol güzergâhında olan Tarsus'a giden yollar boyunca resmi posta servisinin olma ihtimali yüksektir ve muhtemelen Sallustius kendi hizmetkârından birini kullanmak yerine bu servisi kullanmıştır. Ayrıca Haber alışverişinin gerçekleşme ve devlet görevlilerinin seyahatlerinin şekline ilişkin olarak ve nakliye teşkilatına ilişkin ek bilgi için bkz. Cic. *ad. Fam.* 10,29 (21). 2; Cic. *ad. Fam.* 2.19.2; Cic. *ad. Fam.* 2.17.1; Cic. *ad. Fam.* 2.7.3. Cic., *Att.* 5.15.3; Cic., *Att.* 5.16.1; 5,4; Cic. *ad. Fam.* 8,16 7; Cic., *Att.* 5.15.3. 3).

³³ Ramsay (1920), *Op.cit.*, s. 79.

³⁴ Pharsalus savaşı, Sezar'ın iç savaşının sonucunu belirleyen bir muharebe olmuştur. M.Ö. 48 yılında Sezar ile Pompeius (Pompey) arasında Pharsala'da (bugünkü Yunanistan) olmuştur. Pompeius savaşı kaybetmiş ve Mısır'a kaçmıştır; Caes. Bell. Civ. 3, 101: "*nuntii de Caesaris Victoria per dispositos equites allati*".

³⁵ Ramsay, *Op.cit.*, s. 80; Auct. de bell. Hisp. 2, *tabellarios, qui a Cn. Pompeio dispositi omnibus locis essent, quo certiozem Cn. Pompeium de Caesaris adventu facerent.*

ceza yollar üzerinde posta servisine doğru atılmış bir adım gibi görünmektedir). İkinci pön savaşının sona ermesinden sonra geçen zaman içerisinde gerek resmi kişilerce gerekse özel kişiler arasında yaygın olarak kullanılan *tabellarii* denen mesajcılarının hizmeti daha onurlu görülmeye başlanmıştır. Ayrıca Roma devletinin de bu dönemde idari amaçlarla düzenli olarak kullandığı devlet görevlisi sayılan kuryelerin çoğunluğunun asker olduğu ve askeri bir disiplin altında görev yaptıkları göz önünde bulundurulursa kuryeliğin küçük düşürücü bir meslek olarak aşağı hizmetler kategorisinde sayılması, ne askerlik hizmetiyle ne de özgür kişinin yaptığı işlerle bağdaşmayacağından Gellius'un veya Strabo'nun bahsettiği durumun çok istisnai bir durum olduğu görülecektir³⁶.

Cumhuriyet döneminin son yüzyılında olağan usul özel haberciler (*tabellarii*) kullanılmaktı ve başlangıçta köleler ve azat edilmişlerden oluşan bu mesaj taşıyıcı sınıf özgür kişileri de kapsayarak genişlemiştir³⁷. Ayrıca bu dönemde iltizam şirketlerinin *tabellarii*'leri de haberleşme aracı olarak kullanılmıştır. Özellikle emniyetli iletişim araçlarına zorunlu olarak ihtiyaç duyan ve eyaletlerde sürdürdükleri geniş kapsamlı faaliyetler arasında eyaletlerdeki vergilerin tahsilini de üstlenen *publicani*'ler, şirketlerinin ticari yazışmalarının iletilmesini sağlamaya yönelik bir çeşit gayri resmi posta hizmet ağı oluşturmuşlardır. *Publicani*'lerin kendi işleri için kullandıkları düzenli ve sürekli gelip giden kendilerine ait mesajcılarını (*tabellarii*'leri) zaman zaman gerek devlet yetkililerine gerekse gerçek şahıslara ait kişisel mektupları getirip götürmüşler- Cicero sık sık yazılarında bu husustan bahsetmiştir-bu yönde hizmet vermişlerdir³⁸.

³⁶ Ramsay, Op.cit., s. 81-3.

³⁷ Hudemann'dan aktaran Ramsay (1920), Op.cit., s. 80.

³⁸ Ramsay, Op.cit., s. 79; Nicholson, Op.cit., s. 33.

Varlıklı kişilerin *tabellarii domestici* adlı postacı olarak kullanılan hizmetkârlar vardır. Genellikle köleler veya azat edilmişlerden seçilen bu tür hizmetkârlar zaman zaman posta maliyetleri azaltmak amacıyla ortaklaşa kullanılabilirlerdi. Bu dönemin en olağan usulü ise eğer mektubun gideceği yönde yolculuk eden arkadaşlar veya onların azatlıları aracılığıyla ve genellikle karşılıksız bir hizmet olarak mektupların getirilip götürülmesidir.³⁹ İmparatorluk kuryeleri askerler ve çeşitli idari birimlere ait hükümet memurları olmak üzere kabaca iki kategoriye ayrılırdı. Genellikle imparatorlar *centurio*'lardaki askerler arasından seçilen kişisel muhafızlarını kendi kuryeci olarak kullanmışlardır. M.S ikinci yüzyıldan sonra ise ordu için mühimmat sağlamakla görevli askeri memurlar yani *frumentarii*'ler mesaj taşıma görevini üstlenmişlerdir. İmparator Hadrianus zamanından itibaren imparatorlar eyaletlerde *casus* olarak *frumentarii*'leri kullanmışlardır. Diocletianus'dan sonra ise *frumentarii*'lerin yerini *cursus publicus*'u denetleme görevi olan *agentes in rebus* veya *agentes in rerum*'lar almıştır. Julian'dan sonra bu görevlilerin sayıları binlere ulaşmıştır ve 4. yüzyılın ortalarında *magister officiorum*'a balı olarak görev yapmaya başlamışlardır. Üst rütbeli görevliler (kıdemliler) çoğu kez *curiosi* olarak adlandırılmışlardır⁴⁰.

Eyalet valileri ise *beneficiarii*'leri veya dönemin muhafız süvarileri olan *equites singulares*'leri haberci olarak kullanmışlardır. Dönemin haberleşme şekilleri incelendiğinde askeri birlikteki her bir askerin (özellikle eyalet

³⁹ Nicholson, Op.cit., s. 34.

⁴⁰ Adkins and Adkins, *Op.cit.*, s. 45. Geç imparatorluk döneminde imparator maiyeti (*comitatus*) çeşitli memurlardan ve hizmetkarlardan oluşmaktadır. İmparator maiyetinin başında, imparatorun yardımcısı sıfatıyla askeri yetkilerinden arınmış praetorian prefect görev yapmaktadır. praetorian prefect görevi asker ve idari memur sağlamak ve maliyede sorumlu olmaktır. İkinci derecede önemli bir mevki de görev yapan *magister officiorum*, imparatorluk idari bölümünden (*scrinia*) sorumlu olan ve memurların başındaki kişidir. Aynı zamanda *cursus publicus*'u denetleme görevi olan *agentes in rebus* veya *agentes in rerum*'lardan da sorumludur.

ordularındaki küçük rütbeli askerlerin) aynı zamanda resmi haberci olarak görevli kılınabileceği görülebilir. Resmi haberciler arasında, Roma magistralarına bağlı geleneksel mesaj taşıyıcıları olan ve *apparitores*'lerin urban decuries'lerinde yer aldıklarından dolayı özgür vatandaş statüsünü kazanmış, *geruli* (taşıyıcı) ve *viatores*'ler sayılabilir⁴¹.

Caligula ve Vitellius yüksek rütbeli askerlerden seçtiği *speculatores* adlı kuryeleri önemli haberleri iletmekle görevlendiren imparatorlardır. Bu *speculatores* muhtemelen imparator muhafızları olarak görev alan ve bazen cellât olarak da tanımlanan *speculatores praetorii* idiler⁴². Roma ordusunun gizli haber alma servisi yani istihbarat servisinde çalışan genellikle 10 kişilik bir lejyon oluşturan askerler veya süvariler olan *speculatores*lerin imparatora olan yakınlıkları bu tür mesaj iletme görevleri için onların seçilmelerini uygun kılmıştır. İmparatorun vasıflı muhafızları olarak görev yapan *speculatores*'ler aynı zamanda askeri kurye olarak da görevlendirildiklerine ilişkin Tacitus, Herodotos ve Suetonius çeşitli bilgiler vermişlerdir⁴³.

İmparatorluğa ait habercilerin çoğunluğunu, *tabellarii Augusti*'ler ve *cursores*'ler oluştururdu. Principatus dönemi boyunca, imparatorluk *tabellarii* ve *cursores*'ler profesyonel habercilerdir. Bu imparatorluk dönemi

⁴¹ Berger, "frumentarii". s. 478; Kolb, *Op.cit.*, s. 98.

⁴² Clauss (1973)'dan aktaran Kolb, *Op.cit.*, s. 98.

⁴³ Bkz. Tacitus, Hist. I 67; 2 98; 4 37; Herod. 7 6. 5; Tacitus, Hist. 2 73 İmparator Vitellius'un kuryelerini, habercilerini *speculatores* olarak anlatır; Kolb, *Op.cit.*, s. 98; Suet., Caligula 44,2: 'İmparator Caligula'nın devlet idaresine ilişkin çeşitli çalışmaları büyük bir kişilik olarak tarihe geçecek biri değildi. Britanyaya yaptığı yolculukla ilgili olarak Suetonius tarafından aktarılmıştır. İmparator Caligula, Roma tarihine çalışmalarıyla damgasını vurmuş bir imparator değildir. Caligula'nın en büyük başarısı çıktığı Britanya seferinde babası İngiliz kralı Cunobelinus tarafından kovulduktan sonra az sayıdaki yandaşları ile taraf değiştiren oğul Adminius'u korumasının altında almasıdır. Caligula tüm adayı egemenliği altına alınca *speculatores* adlı kuryeleri aracılığıyla Roma'ya hararetli mesajlar yollamıştır. Forum ve curia'ya mesaj taşımakla görevlendirilmiş kuryeler Mars tapınağında tüm senato toplanıncaya kadar Consullere haberleri iletmeceklerini dair imparatora söz vermişlerdir".

habercilerine ilişkin göze çarpan bir diğer husus ise Roma ve eyaletlerdeki Ephesos veya Carthage gibi büyük şehirlerde sayıca fazla olmalarıdır. Bu nedenle Tabellarii Augusti, ikinci yüzyıla kadar askeri bir organizasyon niteliğinde örgütlenmiştir. İmparatorluk dönemi yazıtlarında *praepositi*, *decuriones*, *optiones* ve *tesserarii* gibi çeşitli tabellarii rütbelerinin belirlendiği gözlemlenebilir. Bu haberciler çoğunlukla imparatorluğa ait köleler ve azat edilenler arasından seçilirdi. Tabellarii ve cursores'ler Roma mali yapısı idaresi içinde yer alan özellikle Roma'daki mali şubelerden olan *officium rationum*, *statio hereditatum* veya (*ratio*) *castrensis* gibi çeşitli hükümet dairelerine ve Roma kent idaresinin bölümlerinden olan *officium annonae* ve the *statio marmorum* bağlıydılar⁴⁴. Roma dışında haberciler imparatorluk procuratores'lerin personeli olarak görev yaparlardı⁴⁵. Daha sonraki zamanlarda haberciler özellikle *agentes in rebus* veya aynı zamanda

⁴⁴ CIL VI 8424a. 8445. 8505. 8526; cf. Hirschfeld (1963) ve Pflaum (1940)'dan aktaran Kolb, *Op.Cit.*, s. 99.

⁴⁵ Berger, "procurator (procuratores)", s. 654; Procurator teriminin hem özel hukukta hem de hukuk muhakemeleri usulü davası'nda kullanımı farklı anlamda olduğu için makale de işlenen konu açısından İmparatorluk İdaresindeki kullanımı şekliyle Procurator (procuratores) tanımı şu şekildedir; Procuratoresler ilk defa Augustus zamanında, imparatorluk mallarının idaresinden sorumlu idari memur olarak göreve başlamışlardır. İmparatorluk eyaletlerinin sayılarının artması, yeni vergilerin ve yeni gelir kaynaklarının yaratılması sonucu artan iş yüküne paralel olarak procuratoreslerin idarenin bütün dallarından sorumlu hale gelmeleri üzerine sadece imparatorun hizmetinde olan procuratores Augusti'leri diğer procuratoreslerden ayırmak gerekmiştir. Procuratores Augusti dışındaki procuratoreslerin doğrudan imparatorluk malları ile ilişkisi yoktur. Bunlar devlet işleriyle ilgilendirildi. Ayrıca geçmişte curatores veya magistri ismi ile görev yapan kişilerin görev alanında olan bazı işler procurator'ler tarafından yapılmaya başlanmıştır. Başlangıçta azat edilmişlerden oluşan procuratoresler Hadrianus zamanından sonra sadece equestrian rütbesine sahip kişiler procurator olarak atanmışlardır. Çoğu procuratorial görevler mali idareyle ilgili olup bu görevlere ilişkin her bir procuratoresin birbirinden farklı ve sınırlı yetkileri vardır. Maaşlı olarak çalışan procuratoresler, aldıkları maaş miktarına göre dört sınıfa ayrılırlardı (bkz centenarius, decenarius). En yüksek maaş 300,000 sesterces (trecenarius), en düşük maaş ise 60,000 (sexagenarius) idi. Procuratoresler imparatorluk idaresinde, mahkemelerde ve Roma'daki özel mevkiilerde kullanılırlardı. İmparatorluk eyaletlerinin hazinesinin, idaresi için, bazı vergilerin ve gelirlerin yönetimi idaresi için, vb şeylerde kullanılırlardı ve son olarak belirli eyaletlerin (başlıca imparatorluğun sınır eyaletlerinde) valisi olarak görev yaparlardı.

magistrianoi ve *veredarii* olarak da bilinen imparator habercileri sınıfında yer almışlardır⁴⁶.

Roma devleti ihtiyaç halinde uşak ve memur gibi asker ve profesyonel haberci sınıfı içerisinde yer almayan kişileri mesaj taşımak için görevlendirilmişlerdir. Bunlar arasında, özellikle *servi publici*'ler sayılabilir⁴⁷. Plutarch'a göre (Plut. Galba 8.4) Nero'nun ölümünden sonra, senato, kararlarını *servi publici*'ler bunlar aracılığıyla dağıtmıştır. Mısır eyaletinde haberci olarak alt rütbeli askeri personel olan *hyperetai* kullanılmaktadır⁴⁸. Ayrıca eyalet valilerinin personelinden olan üst rütbeli *officiales* adlı yetkililer, olağanüstü durumlarda mektup taşıyıcısı olarak görev yapmışlardır. Bu alışılmışın dışındaki uygulama valinin beklentisinin sadece mektubun iletilmesi olduğu zaman değil acilen cevap beklediği durumlara ilişkindir⁴⁹.

Cursus publicus'u kullananlar ve önemli rotalar arasında posta hizmeti gören haberciler çeşitli han ve hostellerin tam olarak nerde olduğunu bilmek zorundaydı. *Itineraria* adı verilen, güzergâh üzerindeki duraklama ve konaklama yerlerini ve bunlar arasındaki mesafeleri ayrıntılı olarak gösteren listeler ele alınan yolun başlangıç ve bitiş noktalarını belirterek, rotası, aradaki konaklama istasyonları, zaman ve yer açısından uzaklık bilgilerine ek olarak yukarıda açıklanan hanlardan alınacak hizmet türlerine ilişkin ayrıntıları da kapsayabilmektedir. 13 inç genişliğinde ve 22 feet'den biraz

⁴⁶ Jones (1964) 578– 80; Hirschfeld (1913) 576– 612; Giardina (1977); Clauss (1980) 23– 51, especially 45– 51; Palme (1994) 43– 68'dan aktaran Kolb, *Op.Cit.*, s. 99.

⁴⁷ “servi publici” için ayrıntılı bilgi için bkz. Buckland, W. W. *The Roman Law Of Slavery*. (Union, N.J.: Law Book Exchange, 2000) s. 319 vd.

⁴⁸ Kolb, *Op.Cit.*, s.99.

⁴⁹ P. Lips. inv. 366 = SB XVIII 13251; cf. Kramer (1986) 33– 9'dan aktaran Kolb, *Op.Cit.*, s.99.

uzun bir parşömen parçası üzerine çizilmiş Tabula Peutingeriana, Roma yol sistemini kolay anlaşılır şekilde açıklayan kayda değer ve önemli bir *itineraria* dır⁵⁰.

2.2.2. Cursus publicus ve Yolcu taşımacılığı

Cursus publicus'u kullanma imtiyazına sahip kişilerin hangi koşullar altında bu sistemden yararlanabileceği ve sistemin hangi olanaklarından ne derece yararlanabileceği Galatia edictumunda ayrıntılı bir şekilde açıklanmıştır. Habercilerin yanı sıra geçerli bir yetki belgesine sahip olmaları koşuluyla sınırlı sayıda devlet yetkilisi *cursus publicus*'un sağladığı ulaşım olanaklarından yararlanmaktadır. Devlet yetkilileri kendilerine ait olanaklar yerine bir nevi alt yapı hizmeti niteliğinde olan *cursus publicus*'un sağladığı olanakları kullanmayı tercih etmişlerdir. Söz konusu edictuma göre eyalet procurator'ları, senatörler, equites, centurio'ler (bir centurio'nun askeri kumandanına centurio denir) ve idari veya askeri görevliler, *cursus publicus*'u kullanma yetkisine sahiptirler⁵¹. Ayrıca İmparator Constantinus emirnamesinde devlet yetkilileri ve *cursus publicus* personeli olmadığı halde sistemden yararlanabilecek kişiler açıkça belirtilmiştir⁵². Yollar üzerindeki

⁵⁰ Casson, *Op.cit.*, s. 168.

⁵¹ SEG XXVI 1392, 23'den aktaran Kolb, *Op.Cit.*, s. 97; Mitchell, *Op.cit.*, s. 109; "Bazı koşullara sahip olan kişiler belirli kişiler bu sistemini kullanma yetkisine sahiptir: Procurator imperialis ve oğlundan hariç diğer kişiler bu hizmetten yararlanamaz. Bunlar on vagona kadar kullanabiliyorlar her bir vagon yerine 3 katır alabiliyorlar, tek bir katır için 2 eşek alabilirler bunlar için de benim belirleyecek olduğum fiyatı ödemek zorundadırlar. Ayrıca askeri amaçla seyahat eden kişiler kamu taşıtlarını kullanabilir, ek olarak bir eyaletten başka bir yere geçen görevlendirilmiş askerler *cursus publicus* hizmetinden yararlanan bu kişilerin diplomaları olmalıdır. Romalı bir senatör 10 âdete kadar posta arabası kullanabilir veya imparatorluk hizmetindeki bir şövalye 3 posta arabası alabilir. Centurion ler bir tane kullanabilir.

⁵² Kolb, *Op.Cit.*, s. 101; Gaius Flavius Valerius Aurelius Constantinus, Roma İmparatoru ve Doğu Roma (Bizans) İmparatorlarının birincisi (M.S. 22 Şubat 272- 22 Mayıs 337). Birinci Constantinus ya da "Büyük Konstantin" adıyla da bilinir. C. Th 8.5.2 (M.S. 316).

cursus publicus sistemindeki devlete ait olanakları imparator tarafından kendilerine bu yönde yetki verilmiş kişilerce kullanılırdı. Kişilerin bu yöndeki hakları *diploma* veya *evectiones* denen yazılı belge ile ispatlanırdı. Bu belge ile yedek olarak talep edilebilecek olan hayvanların ve araçların nitelikleri⁵³ hangi güzergâhın takip edileceğini⁵⁴ ve yetki belgesinin geçerli olduğu süre⁵⁵ belirlenirdi. Yerel sakinlere ait olan hayvanların ve araçların kullanım hakkına sahip olanlar yol boyunca periyodik aralıklarla onları değiştirebiliyorlardı. Sadece yetki belgesine işlenen hizmetler talep edilebilirdi. Resmi posta arabası dışında herhangi bir ek hizmet veya ek hayvan talep etmek kesinlikle yasaktı. Üstelik yalnızca *cursus publicusa* ait olan hayvanlar, kullanılabilirdi, bazen, dinlenmiş hayvanlar müsait oluncaya değişim ertelenirdi. Eğer yolcular dinlenmiş hayvan yoksa hayvan hazır olana kadar ara yol istasyonunda beklemek zorundaydılar en yakın köylüden hayvanları talep edemezlerdi⁵⁶. Bu görevliler ihtiyaç duyduklarında *cursus publicusa* ait atların ve vagonların kullanma yetki belgesini alırlardı. Diğer görevlilerin bu tür bir ayrıcalığı yoktu. Sadece yıllık ve sınırlı olmak üzere *cursus publicus* dağıtım yetki belgesi alırlardı. M.S 316 daki bir yasaya göre eyalet valileri yıllık olarak sadece 2 *evectionio* ya sahip olabilirlerdi. İmparator, eyalet valilerine sadece çok acil durumlarda veya mahkemeye sunulacak tutanaklar olduğu zaman için ek yetki belgeleri vermiştir. Valilerin ve atanan küçük memurları, zaman zaman kendilerine verilmiş diplomaları ailelerine ücretsiz ulaşım sağlamak üzere kullanmışlardır. Sahte ve çalıntı *diploma* da

⁵³ C.Th 6.29.2.2 (M.S. 357): 'ne quis citra evectiois auctoritatem moveat cursum vel amplius postulet, quam concessit evectio'; 8.5.14 (M.S. 362); 22 (M.S. 365); 24 (M.S. 365); 27 (M.S. 365); 29 (M.S. 368[367]); 35 (M.S. 378); Nov. Iust. 30.7.3'dan aktaran Kolb, *Op.cit.*, s. 97.

⁵⁴Kolb, *Op.cit.*, s. 97; C.Th 8.5.25 (M.S. 365).

⁵⁵ Kolb, *Op.Cit.*, s. 97; C.Th 7.12.2 (M.S. 379); C.Th 8.5.9 (M.S. 357); 12 (M.S. 362); 27 (M.S.365).

⁵⁶ C. Th 8.5.12 (M.S. 362).

kullanılmıştır. Constantinus, tutuklama ve dava açma tehdidi ile sistemin olası kötüye kullanımını engellemeye çalışmıştır (C.Th 8.5.1, M.S. 315). Yolcular, değişimin gerçekleştiği ara yerel istasyonlarda yetki belgelerini buldurmak ve ibraz etmek veya kontrol memurları gerekli gördüğü zaman da göstermek zorundaydılar. Galatia edictumu ile yerel halkın sorumluluğunda olan imparatorluk haberleşme ve nakliye sisteminin kötüye kullanımını engellemek için sıkı önlemler almak istemiştir⁵⁷. İmparatorluk döneminde üst düzey ve küçük devlet yetkililerinin (*promotus* ve *munifex*) sistemi kötüye kullanımlarını önlemek amacıyla çeşitli hükümler konulmuştur. Yetkililer şahsi araçlarının veya *cursus publicus*'a ait araçların kullanımından dolayı kişisel olarak sorumludurlar⁵⁸.

2.2.3. *Cursus publicus* ve Yük Taşımacılığı

Cursus publicus yapısı içerisinde *cursus velox* ve *cursus clabularis* olmak üzere birbirinden farklı iki ayrı sistem işlemektedir. *Cursus velox*, *cursus publicus*'un hükümet memurlarına ve mesajcılara resmi güzergahlar boyunca hızlı ulaşım olanağı sağlayan bölümü olup bu sistem içerisinde imparatorluğun bir ucundan diğer ucuna seyahat edilebilirdi. *Cursus clabularis* ise *cursus velox*'a göre daha az bilinen bir sistem olup tüm ağ içerisinde değil daha sınırlı güzergâhlar arasında ağır yük taşımacılığı amacıyla kullanılırdı. Özellikle devlet tarafından üretilen giysiler gibi vergi mallarının nakliyesinde kullanılırdı. Ağır yük taşımacılığı imparatorluğun her yerinde ve istenildiği zaman ulaşılabilir bir olanak değildi. John Lydus, *cursus publicus* sistemine dâhil olan söz konusu iki sistemin farkını,

⁵⁷ Kolb, *Op.Cit.*, s. 96 vd.

⁵⁸ *Cursus publicus*'a ait araçları kullanarak seyahat eden bir devlet yetkilisinin maiyetinde araç kullanmakla görevli personeli de vardır.

kullanılan araçların temel alınarak ortaya koymuştur⁵⁹. *Cursus velox* sistemi içerisinde bir dereceye kadar ağır yük taşımacılığı yapılmıştır. 4 veya 5 katır tarafından çekilen hafif araçlar ile 1000 ila 1500 pounds arasında değişen değerlerde yük taşınmasına olanak tanımıştır (500 kg'dan az).(C. Th. 8.5.8). Taşınabilecek yüke ilişkin bu sınırlamanın yapıma gerekçesi olarak antik çağda hayvanlara takılan boyunduruğun taşıyabileceği yük kapasitesinin teknik zayıflıklar nedeniyle az olması veya tamamen güvenlik nedenleri olarak görülmüştür⁶⁰. M.S. 386 tarihli C. Th 8.5.48'e göre taşınabilecek yük kapasitesi teknolojik gerekçelerden güvenlik gerekçesiyle sınırlandırılmıştır. Taşınacak olan yük gümüş ise İzin verilmiş maksimum yük altının 2 katı kadardır. *Largitionalia* için izin verilmiş yük miktarı *res private* nin iki katıdır. *Cursus velox* sistemi içindeki güçlü atların (*veredi*) semerinde veya mühürlenmiş torbalar içerisinde devlet gelirleri taşınırdı (C. Th. 8.5. 4)⁶¹.

Kısaca özetlemek gerekirse, *cursus publicus* sistemi, mal sevkıyatı konusunda oldukça önemsiz bir rol oynamıştır. Galatia edictumundan edinilen bilgilere göre, principatus döneminde bu sistem kullanılarak taşınan yükten kasıt çoğunlukla resmi görevlilere ait eşyadır. Askeri malzeme taşınmasına yönelik büyük çaptaki yük taşımaları, bu tür mal tedarikleri için yeterli olanaklara sahip olmayan *cursus publicus* sistemi ile gerçekleştirilmemiştir. Ayrıca principatus döneminde aynî vergilerin nakliyesi için de kullanılmamıştır. Son İmparatorluk döneminde, vergi

⁵⁹ John Lydus Mag. 3.61'den aktaran, Glen Warren Bowersock, Peter Robert Lamont Brown, Oleg Grabar. *Late antiquity: a guide to the postclassical world* (Harvard University Press, 1999,) s. 402.

⁶⁰ Glen Warren Bowersock, Peter Robert Lamont Brown, Oleg Grabar. *Late antiquity: a guide to the postclassical world* Harvard University Press, 1999, s. 402; Yük kapasitesinin sınırlandırılma gerekçesi olarak teknolojik eksiklikler görüşü için bkz. Lefebvre-Desnouettes, aksi görüş için bkz Burford)

⁶¹ Bowersock ve diğerleri, *Op.cit.*, s. 402.

gelirlerinin⁶², ordu için silah⁶³ ve giyecek malzemelerini⁶⁴ veya imparatorluk maiyetinin (*lineae vel amictoriae*) taşınmasında kullanılmıştır.⁶⁵

İmparatorluk yasalarına göre, sadece mali konularla ilgilenen kurum olan *comes sacrarum largitionum* ve *comes rerum privatarum* olmak üzere başlıca iki imparatorluk hazinesinin yetkili personeli yukarıda belirtilmiş olan malların nakliyesinin düzenlenmesinden sorumludur.⁶⁶

2. Cursus Publicus'un Mali Yanı

Cursus publicus, Roma devletince özel kişilerde yüklenen yükümlülük esasına dayanan bir hükümet taşımacılık sistemidir. Her en kadar sistem devlet tarafından kurulmuş olsa da sistemin sorumluluğu ve yükü yerel topluluklara yüklenmiştir. Bu sisteminin işlediği karayolları boyunca yerleşmiş bulunan yerel toplulukların sakinlerinin *munus (munera)* yükümlülüğünün kapsamına, kullananlara malzeme, hayvan veya yük

⁶² İtalya ve eyaletlerden askerlerin yiyecek ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla düzenli bir şekilde aynı olarak toplanan özellikle *annona militaris* vergisinin (*annona* ile karıştırılmamalıdır) toplanması ve dağıtımı *cursus publicus*'un sisteminin gelişmesine yol açan nedenlerden biridir. Adkins and Adkins. *Op.cit.*, s. 184. Ancak bu vergi türü zamanla kendine özgü *cursus publicus* sisteminden farklı bir dolaşım sistemine sahip olmuştur.

⁶³ Bkz., arma; C. Th 8.5.33; M.S. 374.

⁶⁴ İmparatorluk döneminde eyalet halkının sağlamakla yükümlü olduğu *vestis militares* için bkz. CI. 12.50.22, M.S. 467/ 8.

⁶⁵ İmparatorluk maiyeti'ne ilişkin ayrıntılı bilgi için bkz. P. S. Barnwell. *Emperor, prefects & kings: the Roman West*. (Edition: illustrated: UNC Press, 1992). 395–565; C. Th 8.5.48, M.S. 386.

⁶⁶ C.Th 8.5.13 (M.S. 362); 18 (M.S. 364); 40 (M.S. 382); krş., C. Th 8.5.20 (M.S. 364); Kolb, *Op.cit.*, s.102; Adkins and Adkins. *Op.cit.*, s. 45; Ziya Umur. *Roma Hukuku*. (İstanbul: İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi yayınları, 1982) s. 131; *Comes sacrarum largitionum*, altın ve gümüş madenlerinden sorumludur, darphane müdürüdür ve aynı zamanda altın ve gümüş üzerine konan verginin toplamsından sorumludur. *Comes rei private* ise imparatorun sahip olduğu geniş malından mülkünden sorumludur.

arabaları sağlamak ve yerel istasyonların bakımı ve hayvanların beslenmesi girmektedir⁶⁷. Galatia edictumundan edinilen bilgilere göre; eyalet valileri sisteminin işlediği karayolları üzerinde yer alan her bir şehrin veya köyün *munus*'unun kapsamını yani sağlamakla yükümlü olduğu hizmetin kapsamını ve bu hizmetin karşılığı olarak talep edebilecekleri ücretin sınırlarını belirlerdi. Bu nedenle sistem aslında, yerel halka ait olan hayvanların ve araçların zorunlu kiralanması ilkesine dayanıyordu⁶⁸.

Kural olarak *cursus publicus* sisteminin sunduğu hizmetlerden faydalananlar hizmetin bedelini öderlerdi. Fakat yetkililer ve onların maiyetindekiler herhangi bir bedel ödemedi bu hizmetten yararlanırlardı⁶⁹. Bu sistem,

⁶⁷ Codex Theodosianus C.Th.8.5.0; Halk askerlere hububat veya imparator hazinesi için taşınması geren şeyleri taşımak için gereken taşıt ve atları tedarik etmek zorundaydı. Medeni hukukta bu yükümlülüğün, *cursus publicus*, *angaria* (*angariae*), *parangaria*, *translatio* veya *evectio* olarak adlandırılır; Roma Hukukunda bir şehrin sınırları içerisinde, ister vatandaş (*civis*) olarak isterse vatandaş olmadığı halde bir şehirde ikametgâh sahibi kişi olarak (*incola*) yaşayan her bir ferden, şahsi veya malvarlığına ilişkin olmak üzere yapmakla yükümlü olduğu çeşitli hizmetler (*munera*) vardır. İkametgâh sahibi kişinin (*incola*) bu tür bir yükümlülük altında olması, ikamet ettiği şehrin imkânlarından yararlanmasının bir karşılığı olarak ortaya çıkmaktadır. Tedeschi, Tedeschi, V.: Novissimo Torino 1960, Burdese, A.: Enciclopedia del diritto, C. XIII, Varese 1964; Berger'den aktaran A.Nadigunal ve Erkan Küçükgüngör "Roma Hukuku'nda İkametgâh (*Domium*) Kavramı" **Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi** Yıl 1997 Cilt 46 Sayı 1-4 Sayfa: 121-128, s. 126-7.

⁶⁸ SEG XXVI 1392, 1- 4'dan aktaran Kolb, *Op.Cit.*, s. 97. SEG XXVI 1392, 4ff. "Belirli kişilerin itaatsizliği cezalandırıldığından beri, benim kararına göre yerine getirilmesi gereken bu hizmetlerin tarifelerini çeşitli şehirler ve köylerde ilan ettirmeye hakkım var Sagalassos şehrinin halkı posta hizmeti için 10 adet araç sağlamalıdır ve yolcuların zorunlu kullanımları kadar katır sağlamalıdır ve her bir kullanıcıdan bir vagon için her schoinum için 10 asses alabilirler (10 asses per schoinum) ve bir katır için schoenum başına 4 asses alabilirler) (Schoenum, Antik bir uzunluk ölçü birimi olup Grekçesi schoinus Latincesi schoenumdur. Yaklaşık 10,5 km tekabül eder.)

⁶⁹ Kolb, *Op.Cit.*, s. 97; SEG XXVI 1392, 23; Sunulan hizmetin karşılığın ödenmesi erken imparatorluk dönemine ait bir kural olup geç antikite döneminde (4. yüzyılın sonlarına doğru) bu zorunluluk ortadan kalkmıştır. Ancak sistem onu kullanan yolcular için hemen hemen aynı kalmıştır (Bu usule ilişkin dokümanlar sadece M.S 3. yüzyıla kadardır. Posta servisinin büyük maliyetine rağmen sistem tarihçi Procopius (Procopius of Caesarea) İmparator Justinianus'u bu servisin pers sınırına giden güzergâhı hariç çoğu bölümlerini kapatmakla suçladığında dahi Doğu Roma İmparatorluğunda 6. yüzyılın ilk yarısının başlarında tamamıyla işler durumdadır (*Secret History* 30,1-11: Procopius. with an English translation by H.B. Dewing. Cambridge, Mass: Harvard University Press ; London : W. Heinemann, c1914-40.)

kullanıcılarını yolculuğa özgü masraflar ve çeşitli sıkıntılardan kurtarmıştır ancak sistemin yükünü çeken topluluklar zaman zaman yetkililerin ek talepleri ve suiistimalleri karşısında rahatsız olmuşlardır⁷⁰. Roma yollarının kendilerinden geçen bölgesinin bakımından sorumlu olanlar bu yükümlülüklerini bakım maliyetlerinin yüksek olması nedeniyle her zaman yerine getiremiyorlardı. İmparator Nerva zamanında birinci yüzyılın sonunda sistemin masrafları *fiscus* tarafından karşılanmaya başlanmıştır. İmparator Hadrianus zamanında ise *cursus publicus* idaresini ve dolayısıyla masrafları tek bir merkezde toplamak amacıyla prefectlerin idaresi altında *praefectus vehiculorum* (posta bakanlığı) kurulmuştur. Böylece sistem biraz daha merkezleşmiş ve sistemin işleyişine ilişkin uyumsuzlıklara merkezi idare gecikmeksizin müdahale etmesi kolaylaşmıştır. *Cursus publicus*'un amacı resmi devlet yolculuklarını olanaklı kılmaktır. Daha sonra aktarım için kullanılan bu sistem belirli güzergâhlar boyunca özel yerlerdeki ulaşımı düzenlemek için kurulmuştur. Sistemin işletilmesi kullanıcılara bırakılmıştır. Bu kullanıcıların bir tarafında askeri veya devlet bürokrasisine bağlı kuryelerden diğer taraftan da imparatorluk boyunca iş yolculuğundaki devlet görevlilerinden oluşuyordu. Bu sistemin son biçiminde ise bazı mallar devlet görevlilerinin çabalarıyla naklediliyordu⁷¹.

Sonuç

Cumhuriyet döneminde bir kimse ile bir yere veya bir kişiye getirilen veya götürülen mesajlar, mektuplar veya diğer şeyler ibaret olan posta hizmetlerini amacına uygun olarak gerçekleştirmek için kurum veya kişiler bir araya getirilerek bir birlik oluşturulmamıştır. Belirli kurallara göre bir

⁷⁰ Ramsay (1920), *Op.cit.*, s. 81;

⁷¹ Kolb, *Op.cit.*, s. 102–3.

araya getirilmiş, belirli kurallara göre işleyen ve kendine özgü bir teşkilatı yoktur. Ancak Cumhuriyet döneminde bu sistemin doğuşuna ilişkin böyle bir sistemin düşünüldüğüne ilişkin göstergeler vardır ve kısmen uygulanmıştır Romalılar, Cumhuriyet döneminden beri çeşitli haberleşme araçları kullanmış ve posta teşkilatına ilişkin çeşitli girişimlerde bulunmuşlardır. Ancak ya bu girişimleri başarısızlıkla sonuçlanmıştır ya da zamanla hükümsüz kalmıştır. Augustus'un girişimi işte bu noktada önem kazanmaktadır. Augustus her şeyden önce devletin haberleşme gereksinimlerine cevap veren ve karşılayan bir organizasyon yani bir kurum oluşturmak istemiştir. Augustus tarafından kurulan imparatorluk postası ve daha sonra posta'ya ek olarak yük taşımaya yönelik geliştirilen Roma haberleşme sistemi ise daha çok devlet yetkileri ile ülke içindeki görevliler arasındaki devlet işleri ile ilgili olan yazışmalar ve çeşitli askeri haberleşmelerle sınırlı kalmıştır. Augustus imparatorluk posta sistemine ilişkin tamamen yeni bir girişim başlangıç yapmamıştır. Kendinden önce var olan sistemi Roma idari yapısı içerisinde yeniden düzenleyerek işler duruma getirmiştir diyebiliriz⁷². Devletin en önemli ulaştırma ihtiyacı kapsamında olan, devlet yetkililerinin veya devletin idaresiyle ilgili şeylerin bir yerden diğer bir yere örgütlü olarak *cursus publicus* aracılığıyla taşınması her şeyden önce resmi iletişiminin güvenliğini sağlamıştır. Ayrıca devlet yetkililerinin seyahatlerinin, bazı malların ve vergi gelirlerini bir eyaletten başka bir eyalete veya Roma'ya nakliyesinin kolay ve güvenli bir şekilde gerçekleşmesini sağlamanın yanı sıra devletin işleyiş kurallarını imparatorluğun en ücra köşesine ulaşmasını sağlayarak, Roma egemenliğinin yerleşmesinde hayati rol oynamıştır.

⁷² Ramsay (1920), *Op.cit.*, s. 85

